

TRUNG Á: NĂM STANS.

(Phần 2)

KYRGYZSTAN.

Nguyễn Xuân Quang.

Mũ hình núi cao Ala-Too, là tộc biểu của tộc người Kyrgyz và chim ưng là quốc huy của Kyrgyzstan.

Chúng tôi viếng thăm Kyrgyzstan đầu tiên trong Năm Stan.

Sau một chuyến bay dài từ Los Angeles tới Istanbul, thủ đô Thổ Nhĩ Kỳ rồi chuyển máy bay, tới thủ đô Bishkek của Kyrgyzstan vào lúc hơn 5 giờ sáng (tổng cộng cả thời gian bay và chờ đợi ở hai phi trường gần 24 giờ).

Bishkek viết bằng chữ Cyrillic.

Con thú lông trắng gì đây? (xem giải thích ở dưới).

(Muốn thoải mái nên học mẫu tự Cyrillic trước khi đi. Cũng xin nhắc lại ông Bùi Hiền trong Cải Cách Chữ Quốc Ngữ đã muốn thay chữ X Việt ngữ bằng chữ Kh. Chữ Kh trong Cyrillic chính là chữ X trong mẫu tự ABC).

Qua thủ tục di trú và lấy hành lý chúng tôi về khách sạn Golden Dragon (Kim Long) hơn 8 giờ sáng. May mắn là khách sạn có phòng ngay. Nghỉ ngơi được một chút, 10 giờ chúng tôi phải tức thì đi viếng thăm thành phố. Quả thật là vội vã, tất bật. Thường thường chúng tôi đến trước một hai ngày. Nhưng lần này vì chọn hãng máy bay tốt, chỗ ngồi tốt và có khoảng thời gian đổi máy bay dài lâu (để không vội vã) nên phải lấy chuyến tới cùng ngày đi thăm viếng ngay thủ đô Bishkek.

Chuyến đi này hết sức bận rộn vì đi thăm tất cả các nơi đáng xem của Năm Stan. Đi thăm 9 thành phố vốn là 9 thị trấn trù phú trong 10 thị trấn cũ của con Đường Tơ Lụa xưa.

Tổng Quát

Kyrgyzstan chính thức gọi là Cộng Hòa Kyrgyz là đất nước của Người Kyrgyz. Như đã biết Stan có nghĩa là “land of” (land of, đất, đất nước, quốc gia của) và Kyrgyz là tộc người. Tiếng Turc *Kyrgyz* có nghĩa là “We are forty” (‘Chúng Ta Bốn Mươi’), hàm nghĩa bốn mươi bộ tộc người của vị anh hùng Manas đã thống nhất lại.

Vì thế con số ‘Kyrg 40’ này thấy rất nhiều trong văn hóa Kyrgyzstan (như mặt trời có 40 tia sáng trên lá cờ Kyrgyzstan). ‘Kyrg’ biến âm với Pháp ngữ quatre, Latin *quattuor* “four”, gốc tái tạo PIE *kwetwer- “four” (xin nhắc lại Trung Á là vùng của người Iran cổ và người nói tiếng Ấn-Âu ngữ di cư tới nên ngôn ngữ của nhiều Stan liên hệ với Anh/Ấn-Âu ngữ và Việt ngữ).

Kyrgyzstan có giới hạn về phía bắc và tây bắc với Kazakhstan, đông và nam với Trung Quốc, Tajikistan và về phía nam và tây với Uzbekistan. Phần lớn bao quanh bởi các đỉnh núi cao nằm trong rặng Thiên Sơn (Tian Shan) (biên giới với Trung Quốc) và Altai giữa Trung Á và Nam Á (chỉ có 8% đất đai là trồng trọt được) do đó có nhiều quặng mỏ gồm cả vàng và đất hiếm. Vì Kyrgyzstan là vùng núi cao nên là nơi nổi tiếng về cảnh thiên nhiên hùng vĩ đi hoang dã hiking, cưỡi ngựa và đi săn bằng chim ưng...

Vài Hàng Lịch Sử.

Thời trung cổ Kyrgyzstan trải qua nhiều văn hóa và đế quốc.

Nằm trên con Đường Tơ Lụa cùng với các thương lộ khác. Như đã biết Con Đường Tơ Lụa là huyết mạch của kinh tế, văn hóa, tín ngưỡng của Trung Á nói chung, như thế của cả Kyrgyzstan.

Vào thế kỷ 7 ở Talas, Chui, Thung Lũng Fergana, Issykul và Tien Shan, nhiều thương phố, chuồng trại lạc đà caravanserais và pháo đài dựng lên. Thành phố là trung tâm giao thương, thủ công nghệ và văn hóa (xe ngựa, len, gương và rượu nho từ phương Tây tới Trung Hoa, trong khi đồ sứ, lụa, giấy và thuốc súng từ Trung Hoa tới phương Tây).

Con đường tơ lụa còn giúp phân tán những sáng kiến, hiểu biết, kỹ thuật, đức tin tôn giáo ở Kyrgyzstan từ thời cổ và trung cổ: Zoroastria (Thờ Lửa, Bái hỏa giáo), Phật giáo, Thiên Chúa giáo Nestorian Christian và Islam.

Một nhánh của Con Đường Tơ Lụa nối với Nam Siberia, với Thiên Sơn gia tăng mối liên hệ nhân chủng học và văn hóa Kyrgyzstan.

Sự thu hút chinh tới vùng này là khí giới của Kyrgyzstan vì nơi đây có nhiều quặng mỏ kim khí và người Kyrgyzstan đã biết lấy kim loại ra khỏi quặng mỏ rất sớm (để làm khí giới).

Kyrgyzstan đã từng rơi vào tay của nhiều đế quốc như Thổ Du Mục, Đế Quốc Mông Cổ, Vương Triều Dzungar Khanate (gốc Mông Cổ Oirat). Cốt lõi của Dzungar Khanate ngày nay là phần phía bắc Tân Cương cũng gọi là Dzungaria.

Năm 1936 bị sáp nhập vào Liên Bang Soviet.

Vào ngày 31 tháng 8, năm 1991 khi liên bang này sụp đổ, được độc lập trở thành cộng hòa Kyrgyzstan.

Cờ.

-Nền đỏ biểu tượng sự dũng cảm và giá trị con người.

-Hình mặt trời 40 tia sáng biểu tượng cho bốn mươi bộ tộc và cho thịnh vượng, hòa bình.

-Trong mặt trời là vòng vương miện gỗ màu đỏ với hai bộ 4 đường cong tạo thành chữ thập cong gọi là tunduk của mái nhà lều cổ truyền yurt, dùng như là lỗ thông hơi, ống khói. Yurt có thể tháo gỡ ra mang theo đi được của các tộc du mục sống ở các vùng đồng cỏ, thảo nguyên Trung Á (Cũng thấy ở Mông Cổ).

Chòm lều tunduk (ảnh của tác giả).

Nhà yurt mang trọn vẹn ý nghĩa vũ trụ tạo sinh (xem các bài viết về Mông Cổ).

Như thế mặt trời và tunduk phải hiểu theo nghĩa vũ trụ thuyết. Nhà vòm yurt là nhà Vũ Trụ. Cờ Kyrgyzstan là cờ mang nghĩa vũ trụ.

Quốc huy.

Có hình:

– Mặt trời trên đỉnh núi cao Ala-Too, chiếc mũ quốc gia “kalpak” là biểu tượng của ngọn núi này.

– Dưới là Hồ Issyk Kul: biểu tượng vẻ đẹp thiên nhiên, nguồn sống và sinh lực.

-Con chim ưng trắng “Ak Shumkar”, biểu tượng đức tính thanh cao, tự do và cảnh giác của người Kyrgyz. Cũng biểu tượng văn hóa cổ truyền và bảo vệ quê hương.

Người Kyrgyz phần lớn theo đạo Hồi Islam thuộc phái Sunni. Đạo Islam do các thương buôn Ả Rập mang tới dọc theo Con Đường Tơ Lụa vào thế kỷ thứ 7 thứ 8.

Người Kyrgyz ở Hoa Kỳ khoảng 6.607 người.

1.Ngày Thứ Nhất

Thủ Đô Bishkek

Hôm nay chúng tôi viếng thăm Bishkek.

Bishkek nằm gần biên giới Kazakhstan có dân số hơn một triệu người.

Bishkek được đặt tên theo cây gậy khuấy sữa chua. Một thai phụ, vợ của một vị anh hùng thường dùng cây gậy khuấy sữa để làm sữa lên men kumis. Một lần đi tìm không thấy thì ngay lúc đó sinh con trai, bà đặt tên là Bishkek. Về sau lớn lên cậu bé trở thành một nhân tài, một nhà thông thái. Khi chết được chôn trên một gò đất gần bờ Alamudun, tới thế kỷ 17 vẫn còn thấy bia mộ.

Tại Bishkek Vương triều Khanate Kokand thiết lập một pháo đài Pishpek (tên cũ của Bishkek) vào năm 1825 để kiểm soát các đoàn thương buôn caravan và nhận các cống phẩm của các tộc trong vùng. Vào năm 1860, quân Nga phá hủy thành và cai trị tại đây.

Bishkek có các đại lộ rộng lớn với các tòa nhà mặt đá cẩm thạch và nhiều chung cư với kiến trúc kiểu Soviet.

Có nhiều công viên với nhiều tượng đài mang tính cách trình diễn, tuyên truyền, tôn thờ lãnh tụ của những nước cộng sản.

Vài Địa Điểm Đáng Viếng Thăm.

. Quảng Trường Chiến Thắng (Victory square).

Quảng trường uy nghi rộng lớn xây năm 1985 tưởng niệm năm thứ 40 ngày chiến thắng Đức Quốc Xã, chấm dứt Thế Chiến Thứ II. Đài tưởng niệm diễn đạt một người thiếu phụ đứng trước hiên lều yurt chờ chồng đi chinh chiến xa trở về.

(ảnh của tác giả).

Đỉnh lều là vòm tunduk hình vòng hoa tang được giữ bởi ba khuôn sườn lều bằng đá hoa cương.

Chòm tunduk nhà lều yurt là vòng hoa tang (ảnh của tác giả).

Phía trước nhà là ngọn lửa vĩnh cửu.

Thiếu phụ chờ 'Người Chinh Phu Về'.

Giống như Hòn Vọng Phu Việt Nam người thiếu phụ chờ ‘Người Chinh Phu Về’. Nàng cầm cái bát con uống nước thay vì là bó hoa. Nàng chờ chào đón chồng về bằng bát nước sông hồ quê hương.

“Anh sẽ trở về trên đôi nạng gỗ. Anh sẽ trở về trên chiếc xe lăn”. Ở đây với vòng hoa tang trên nóc nhà lều thì chắc là trên chiếc xe tang...

Người thiếu phụ trong Hòn Vọng Phu Việt Nam chờ chồng hóa đá, ở đây nàng hóa thành tượng đá.

Công Viên Duboviy (Oak park).

Đại lộ chính Erkindik (Freedom) dẫn vào công viên này.

Công viên cổ nhất xây quanh nhà thờ St Nicolas, ngày nay là nhà triển lãm tranh ảnh.

Năm 1919, một số Hồng Quân Nga (Red Army) chôn tại đây. Ngày nay còn đài tưởng niệm với các súng cà-nông và ngọn lửa vĩnh cửu.

Tại đây cũng có nhà hát Chingis Aitmatov của Nga với kiến trúc đặc thù.

Ngoài ra còn có một bảo tàng viện ngoài trời với nhiều tác phẩm điêu khắc, nằm sau bức tượng hoàng hậu Kurmanjan Datka,

tượng nhớ ‘Hoàng hậu Alay’, dân biểu và lãnh tụ bộ tộc nổi tiếng của Kyrgyzstan, đã được làm thành phim năm 2014 và đoạt được nhiều giải thưởng quốc tế.

. Quảng Trường Ploshad Ala-Too.

Xây năm 1984 ăn mừng kỷ niệm thứ 60 ngày Cộng Hòa Xã Hội Soviet Kirghiz, lúc đó có pho tượng khổng lồ Lenin và gọi là quảng trường Lenin. Khi Kyrgyzstan dành được độc lập năm 1991 tượng Lenin được dời đi nơi khác và thay thế bằng tượng *Erkindik* (Freedom). Sau đó vào năm 2011 lại được thay bằng tượng vị anh hùng Manas.

Cách Mạng Hoa Tulip.

Tại đây đã xảy ra cuộc biểu tình chống chính phủ về kết quả bầu cử Quốc Hội. Hai người chết và hơn 100 người bị thương.

Đây là cuộc cách mạng Tulip ngày 24 tháng 3, 2005. Cũng nên biết là thường dùng màu sắc và tên hoa để chỉ những cuộc cách mạng ôn hòa, bất bạo động. Ví dụ như Cách Mạng Hoa

Hồng ở nước Georgia, Cách Mạng Cam ở Ukraine (2004), Cách Mạng Nhung Czechoslovak (1989) và Carnation ở Portuguese (1974).

Cuối cùng người biểu tình chiếm Nhà Trắng (White House), dinh tổng thống.

Nhà Trắng, Dinh tổng thống Kyrgyzstan, xây theo kiểu kiến trúc Stalin của Nga.

Tổng thống Askar Akayev phải đào tẩu chạy thoát ra khỏi nước và sau đó tử chức.

Nổi bật nhất của quảng trường là trụ cờ cao vút lên trời và pho tượng Dũng mãnh Manas.

Cột Cờ vĩ đại và tượng Manas.

Hãy tính giờ tới đây để xem lính đội phiên gác với những bước ‘chân ngỗng’ (goose-stepping) chậm rãi của Nga.

Đội gác (ảnh của Michelle Nguyễn).

. Bảo Tàng Viện Lịch Sử Quốc Gia

Nằm ngay trong công viên Ala-Too Kyrgyz National History Museum là một trong những bảo tàng viện lớn nhất Trung Á với bộ sưu tập hơn 80.000 hiện vật cho thấy toàn cảnh về sự thông thái, tinh hoa từ cổ thời cho tới hiện kim của Kyrgyzstan.

Đây không phải chỉ thuần là di sản Kyrgyzstan mà còn là một tấm thảm chằng chịt nối kết lịch sử loài người. Xin đưa ra một hai ví dụ qua các hiện vật trưng bày tại đây.

-Gương đồng Nhà Đường.

Một gương đồng Trung Hoa (ảnh của tác giả).

Con Đường Tơ Lụa bắt đầu có từ Thời Tây Hán (202 Trước Dương Lịch-9 Sau Dương Lịch) nhưng tới thời nhà Đường thì sự giao lưu mới đạt tới đỉnh cao nhất. Gương đồng vì thế cũng đạt tới một đỉnh cao của sự phát triển. Gương đồng đời Đường *dày* với trang trí thanh tao. Qua con Đường Tơ Lụa, đã tiếp xúc và giao lưu văn hóa với các quốc gia Trung Á, Ba Tư, Ai Cập, Ấn Độ, nhiều yếu tố mỹ thuật mượn từ phương Tây bắt đầu xuất hiện trong các thiết kế Trung Hoa như các dây nho, hoa lá lạ, chim muông và dát chỉ bạc, khảm pha lê, ngọc trai... cũng thấy trên gương đồng. Ở gương đồng ở trên ta thấy rõ có những trang trí lạ như chim nước đuôi ngắn, chim phượng và những hình giống như ‘đồng tiền kim loại’... Chim nước và chim phượng lửa mang dịch tính nòng nọc (âm dương) (xem Gương Đồng Trung Quốc Một Khuôn Mặt Đối Cực Nòng Nọc, Âm Dương với Trống Đồng Đông Sơn 1., Giải Đọc Trống Đồng Đông Sơn).

-Phật giáo đã có mặt từ lâu ở đây:

Một pho tượng Phật Trung Á (ảnh của tác giả).

Thầy Huyền Trang cũng ở vào thời nhà Đường nên cũng gọi là Đường Tăng theo Con Đường Tơ Lụa đi Tây Vực vượt qua rặng Thiên Sơn đã tới Kyrgyzstan và lưu lại tại các ngôi chùa tại đây.

.....

. Trung Tâm Buôn Bán Bazaar

Đi thăm trung tâm buôn bán không những là một cái thú tiêu khiển mà còn có một cái nhìn tìm hiểu về đời sống con người ở đây.

Dĩ nhiên chợ có bán đủ tất cả nhu yếu phẩm và chia ra từng khu riêng.

(ảnh của Jeff Anderson).

Khu bán thực phẩm khô: đây là dãy trái cây và hạt khô. Các Stan trồng rất nhiều cây trái nên làm rất nhiều trái và hạt khô.

Những viên 'ô mai' cheese mặn kurt (ảnh của tác giả).

Những cục phô-mai (cheese) có cho muối mặn (như ô mai) mà những dân du mục chăn thú dùng làm món ăn dặm (snack). Chăn nuôi nhiều nên có nhiều bơ sữa, thừa làm cục cheese khô (kurt ruột thịt với Anh ngữ curd, sữa đóng cục, cùng âm với Việt ngữ cục). Tôi đã nếm thử trong bữa ăn sáng ở khách sạn. Nhưng thấy mặn quá đối với tôi, một bác sĩ chuyên khoa về Thận và Cao Máu.

Nếu muốn mua kỷ vật có thể tìm mua chiếc mũ đặc thù chỏm núi cao Ala-Too, gọi là ak kalpak.

Tôi tìm mua chiếc áo lá T shirt Kyrgyzstan nhưng ở đây không có loại tốt bán cho du khách.

Ở đây có một điều ngạc nhiên là tiệm thuốc Tây nhan nhản như tiệm tạp hóa. Có nơi một dãy ba bốn tiệm nằm sát vách nhau.

Dãy phố tiệm thuốc Tây (ảnh của tác giả).

...

Dĩ nhiên còn nhiều nơi khác trong thành phố đáng xem nếu còn đủ thì giờ và chưa mỏi chân.

Sau những ngày dài đi máy bay thiếu ngủ, buổi tối chúng tôi đi dùng một bữa ăn nhanh rồi về khách sạn lăn ra ngủ. Phòng chúng tôi là một cái suite rộng mênh mông có thêm phòng làm việc, phòng giải trí, nhà bếp riêng.

2. Ngày Thứ 2.

Thăm Hồ Issyk Kul

Sáng hôm sau chúng tôi hướng về Hồ Issyk Kul (có nghĩa là “Hồ Ấm”, “Warm Lake”, Hán Việt là Hồ Nhiệt Hải, vì không đóng băng vào mùa đông mặc dù ở trên cao độ và thời tiết băng giá).

Hồ Issyk Kul là một kỳ quan của Kyrgyzstan nằm cuộn tròn trong trung tâm của rặng núi Thiên Sơn (Tian Shan) với nước trong ngọc thạch và vẻ đẹp thiên nhiên mê hồn. Quanh hồ có không biết bao nhiêu thắng cảnh, thành phố, di tích lịch sử. Hồ là cái trục của Con Đường Tơ Lụa...

Thầy Huyền Trang của Trung Hoa đi Ấn Độ thỉnh kinh cũng đã từng tời đây và đã ghi lại rất rõ về hồ này trong Đại Đường Tây Vực Ký.

Vì thế chúng tôi dừng lại nhiều nơi quanh hồ.

THÁP BURANA.

Trạm dừng lại đầu tiên là ghé thăm Tháp Burana. Đây là một tháp cổ, lớn ở Thung Lũng Chuy ở phía bắc Kyrgyzstan gần tỉnh Tokmok (Tổ Diệp). Nghe nói Tokmok là nơi sinh của nhà thơ Lý Bạch. Không biết có còn dấu tích gì của nhà thơ không? Đi với nhóm nên không thể đi tìm kiếm riêng được.

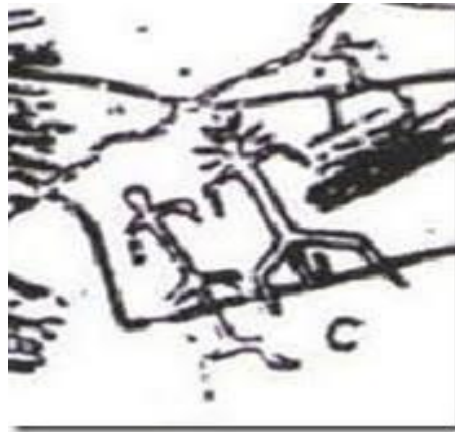

Đường vào tháp. Tượng Người Mặt Trời.

Một điều thú vị là hình người mặt trời khắc trên đá này đã được một họa sĩ vẽ thành tranh, hiện treo ở hành lang gần phòng khách sạn chúng tôi hiện đang ở:

Người mặt trời vẽ trên đá này có ở đây? Ở bãi đá cổ Sapa Việt Nam cũng có hình người mặt trời:

Người mặt trời ở Bãi Đá Cổ Sapa, Việt Nam. Chỉ khác là người này có nơ hình Rìu Việt Đông Sơn, đích thực là Người Việt Mặt Trời Thái Dương.

Sự hiện diện của người mặt trời ở đây chứng tỏ Đạo mặt trời trong vũ trụ giáo có mặt ở đây.

Quần thể tháp gồm tháp cộng với các bia mộ, phần còn lại của lâu đài và ba lăng mộ là phế tích của thành phố cổ Balasagun (của người Sogdia gốc người Iran). Cũng nên biết người Sogdian là người giữ một vai trò trung gian phát triển tốt độ của nền giao hảo giữa Đông và Tây của Con Đường Tơ Lụa. Họ rất tinh thông, khéo léo trong giao thương và có đầu óc cởi mở chấp nhận tất cả những dị biệt của các nền văn hóa khác kể cả các tín ngưỡng.

Phế tích thành phố Balassagun (ảnh của tác giả).

Thành phố phế tích Balasagun này một thời nằm dọc theo Con Đường Tơ Lụa nên được xếp vào danh sách Địa Danh Di Sản Thế Giới UNESCO. Đây là thủ đô của vương triều Kara-Khanid Khanate xây dựng vào cuối thế kỷ thứ 9 [Kara tiếng cổ Turc là Đen với nghĩa bóng là Dũng Cảm, biến âm với Việt ngữ Cẩm như nếp cẩm và Khan là lãnh tụ, Hán Việt là Hãn (như Thành Cát Tư Hãn) và Việt ngữ là Khuấn: ông tổ]. Khanate Hán Việt là Kha Hãn (vua Khan).

Đây là tộc Khan Đen, Hán Việt là Hắc Hãn.

Thầy Huyền Trang khi tới đây đã được các Khan vương này thân thiện với nhà Đường giúp đỡ và cử người đi theo hộ tống ngài xuôi Nam Á (Pakistan, Afghanistan) để tới Ấn Độ.

Thủ đô này bị Mông Cổ chiếm vào năm 1218 và gọi là Gobalik “Pretty City” (Mỹ Lệ Thành).

(ảnh của Jeff Anderson, một người bạn Mỹ đồng hành trong đoàn).

Tháp xây vào thế kỷ 11 có cầu thang bên trong rất hẹp đi lên tận nóc tháp.

Trên nóc tháp.

Đây là một trong những kiến trúc cổ nhất Trung Á, được coi là nguyên thể, mẫu mực của các tháp Islam sau này. Nguyên thủy tháp cao 45m.

Mô hình tháp nguyên thủy

(ảnh của tác giả chụp tại Bảo Tàng Viện Lịch Sử Quốc Gia ở Bishkek).

Sau nhiều lần bị động đất ngày nay chỉ còn một nửa cao 25 m (82 ft).

Trang trí hình học ở phần giữa tháp.

Như đã biết Islam là một tôn giáo nghiêng về phía Vũ mang âm tính của Vũ Trụ Giáo nên các cấu trúc thờ phượng chỉ dùng cây cỏ hoa lá cành và hình hình học mang âm tính, không có hình người hay động vật mang dương tính (sẽ nói rõ ở các bài nói về Thánh Đường Islam). Lưu ý có hình *chữ vạn* là chữ nòng nọc vòng tròn-que X chuyển động mà thành. Chữ X mang trọn ý nghĩa vũ trụ tạo sinh, biểu tượng của đấng tạo hóa trong vũ trụ giáo (xem Mổ Xẻ Chữ X).

Toàn khu tháp này bây giờ là một bảo tàng viện.

Theo một truyền thuyết về việc xây dựng tháp là có một người con gái của một vị vua (Khan) sinh ra tại đây. Ăn mừng vua mở tiệc mời tất cả các nhân sĩ, chiêm tinh, bói toán gia tới dự để tìm hiểu về tương lai của con gái mình. Một vị tiên đoán rằng cô gái sẽ bị nhện cắn chết vào lúc 16 tuổi. Vì vậy nhà vua cho xây chiếc tháp cao này cho con mình sống biệt lập một mình. Vào ngày sinh nhật thứ 16, ăn mừng nhà vua mang một rổ trái cây tặng con. Chẳng may cô con gái bị con nhện độc trong rổ trái cây cắn chết. Vị vua đau đớn gầm thét làm rung chuyển cả tháp.

Không biết các trận động đất sau này làm đổ tháp có liên hệ gì với tiếng gầm thét của vị vua này không?

Hiện nay tháp minaret được hiểu là một thứ đài cao để báo tin giờ cầu nguyện hay rao giảng giáo lý. Đây là hiểu theo nghĩa duy tục có muộn sau này. Thật ra nguyên thủy như ở đây là một cấu trúc thờ phượng mang hình ảnh cây vũ trụ (cây tam thế, cây đời sống) có trục thế giới thông thương tam thế để dâng những lời cầu nguyện và lễ vật tới tam thế nhất là tới Thượng Đế ở thượng thế. Ý nghĩa thờ phượng của tháp giống như các trụ đá thời thờ bái giáo, các trụ thờ thời tiền-Phật giáo, các trụ Ashoka thời Phật giáo, các trụ tháp Phật... (sẽ nói rõ ở các bài nói về Thánh Đường Islam).

Các Tượng Bia Đá Tổ Tiên (Balbals).

Ngoài tháp ra ở đây còn trưng bày các tượng đá gọi là Balbals hay bia đá Kurgan, tiếng Turc balbal có nghĩa là tổ tiên, tiền nhân.

Các Tượng Bia Đá Tổ Tiên Balbals (ảnh của tác giả).

Đây là những bia đá hình người thường để bao quanh các gò đồng chôn cất.

Các bia loại này cũng mô tả như là “thạch trụ” “obelisks” hay “đá dựng” “menhirs”.

Thấy trải dài suốt 3 ngàn năm điều này chứng tỏ chúng là sản phẩm của nhiều tín ngưỡng (chúng tìm thấy ở miền Nam Nga, Ukraine, Prussia, Nam Siberia, Trung Á, Turkey và Mông Cổ).

Theo tôi, các tượng balbals tổ tiên này nhất là loại mang nghĩa obeliks (như của Ai Cập cổ) và menhirs (như thấy ở Anh quốc) có liên hệ với vũ trụ giáo vì thờ tổ tiên, người chết là một khuôn mặt của vũ trụ giáo.

Có nhiều bia tượng đá ở đây giống thần Tổ Nữ dương vật thấy trong các tộc thờ Nữ, Mặt Trời trong vũ trụ giáo ở khắp nơi trên thế giới.

Tượng Tổ Tiên hình nô (ảnh của tác giả).

Ví dụ như Thần Tổ Tiên hình nô cũng thấy ở Peru:

Tác giả chụp với tượng đá tạc thần tổ dương vật tại khu vườn Viện Bảo Tàng Larco, Lima, Peru.

Các tượng này thường thấy ở các đền đài của nền văn hóa Recuay của Peru cổ tiền-Columbus, tiền-Inca (Inca là Đế Quốc Mặt Trời) ở mạn Tây Bắc vùng Trung Peru vào khoảng 200 Trước Dương Lịch đến 600 Sau Dương Lịch (xem Những Hình Dạng Khác Nhau của Nô Nường 3, Những Dạng Khác Nhau Của Nô...).

ở Đại Hàn...

*Thần tổ Dol Hareubang hình Người Dương Vật
(Dol là đá, hareubang là ông hay người già, ông tổ) ở Đảo Tế Châu, Nam Hàn.*

ở Đảo Easter, Nam Đảo cũng có các tượng tổ tiên thần nỏ này...

Các Thần tổ dương vật này ruột thịt với Thần Tổ Hùng, Thần Tổ Mặt Trời Việt Nam. Thần tổ dương vật là thần tổ Nọc, thần tổ Hùng (Hùng có một nghĩa là đực, nọc, dương vật, mặt trời).

Ngoài ra ở đây cũng có những tảng đá có khắc hình. Tôi không có đủ thì giờ đi tìm xem có hình Người Mặt Trời hay không.

.....

. Ăn Trưa ở Một Nhà Dân Địa Phương.

Sau khi viếng thăm tháp chúng tôi đến ăn trưa ở một nhà dân ở ngay trong tỉnh Tokmok không xa tháp Burana.

Bữa ăn thịnh soạn như một bữa tiệc nhỏ có đủ các món đặc thù địa phương.

Có bánh mì đĩa tròn ‘non’ như một tác phẩm mỹ thuật ăn được, bánh bột mì chiên giòn như bánh tiêu, somsa nhân thịt (giống như samosa Ấn Độ nhưng không có mùi masala nên giống paté chaud Pháp), súp bí ngô, bánh phồng, salad chay và thịt cừu, thịt xào rau, mì xào...

Gần cuối bữa người nhà đem ra một chén ‘nước mắt’, làm hai mắt tôi sáng lên, thấy tình cả người.

Bát nước trà pha mức trái cây trông giống bát nước mắm ớt! (ảnh của tác giả).

Nhưng không. Đây là bát nước trà. ‘Ảo ảnh sa mạc’ làm mơ tưởng là bát nước mắm! (như đã biết người Stan uống trà bằng bát con như người dân quê Việt uống nước vối hay chè tươi bằng bát con). Họ uống nước trà với mức (jam) trái cây rất thơm, ngọt. Bát nước trà pha mức trái cây trông giống bát nước mắm ớt!

(Dùng mức trái cây uống trà cho thấy trái cây trồng ở các Stan rất nhiều. Số thặng dư dùng làm trái cây khô và mức kẹo).

Trà dùng tráng miệng trước khi ăn trái cây và bánh ngọt.

.Bảo Tàng Hình Khắc Trên Đá Ngoài Trời (Petroglyph Open Air Museum).

Sau bữa cơm trưa, dùng con đường đi qua Vực Boom để tới Hồ Issyk Kul.

Gần tới khách sạn ghé thăm Bảo Tàng Hình Khắc Trên Đá Ngoài Trời.

(ảnh của tác giả).

Lưu ý tác giả mặc áo lá chữ T của Kyrgyzstan có hình petroglyphs.

Bảo Tàng Viện này ở làng Cholpo Ata bên bờ Hồ Issyk-Kul là một kho tàng về nghệ thuật vẽ trên đá cổ, một bộ sưu tập đáng kể và các hình khắc trên đá vào thời cổ thạch cách đây hàng nghìn năm.

Người cưỡi lạc đà và thú vật (thế kỷ thứ 6-10 Sau Dương Lịch).

(Một thú 'Camel-boy' Kyrgyzstan chẵn thú vật ngày xưa?).

Người cưỡi lạc đà.

(Một tù trưởng? một tay ngao du trên lưng lạc đà? Một camel-boy? Một thương buôn trên Con Đường Tơ Lụa?...) (ảnh của tác giả).

Tôi muốn đi tìm hình người mặt trời nhưng mọi người đã ra xe nôn nóng muốn về khách sạn nghỉ ngơi sớm.

Các hình này cho thấy rõ về cuộc sống hàng ngày, đức tin (các biểu tượng vũ trụ: mặt trời, trăng sao...) và cách biểu lộ tâm hồn nghệ thuật... của người cổ Kyrgyzstan.

. Khách Sạn Kapriz Bên Hồ Issyk Kul.

Xế chiều chúng tôi về tới khách sạn Kapriz. Khách sạn là một khu tỉnh dưỡng (resort) ở ngay bên mé mặt nước hồ.

Khách sạn nhìn từ trên cao.

Phòng của cả nhóm ở lầu 3 để nhìn thấy rõ cảnh hồ (hai tầng dưới bị cây và các nhà phụ che lấp). Xui là thang máy bị hư mà khách sạn không có người phụ giúp, không có bell-boys (hầu hết các khách sạn dù là ba, bốn sao ở các Stan đều không có nhân viên phụ giúp, du khách phải tự lực cánh sinh). Một cụ già trên 80 như tôi phải vác hành lý to nhỏ lên lầu 3 quả là một vấn đề. Tôi đã nghĩ phải mang vali kéo tay nhỏ lên phòng trước, đổ ra, rồi lấy vali không xuống san đồ trong vali lớn qua mang lên phòng sau. May mắn có một người Úc đồng hành ra tay nghĩa hiệp giúp vác lên hộ.

Đi tay không leo ba tầng lầu lên phòng sau một ngày dài du ngoạn cũng thấy chân rã rời. Về gần tới phòng gặp anh Tàu Singapore trong đoàn đã về phòng cất đồ xong đi xuống để đi dạo ngoạn cảnh hồ. Hấn nói xóc hông mình: “Ủa sao không dùng cầu thang phụ ở phía đầu cuối khách sạn mà phải vác đồ leo cầu thang làm chi cho khổ thân? Tụi này đi cầu thang thoải mái vô cùng!” Cả đoàn tức cành hông. Một bà Úc mắng hấn: “Ông nói là đi thám thính tìm cầu thang máy, tưởng tìm cho cả đoàn ai dè ông ăn mảnh dùng một mình!” Tôi gọi anh Tàu Singapore này là Mr # 1. Cái gì anh ta cũng là “quán quân”, đứng hạng nhất: ăn cũng đi sớm nhất, lên xe cũng chiếm những hàng ghế hàng đầu, đi chơi cũng chạy đi trước nhất chụp ảnh, đi phòng vệ sinh dù là phái nam cũng chen đi trước nhất...

Tuy nhiên về tới phòng nhìn thấy cảnh ‘sơn thủy’ hồ xanh ngọc thạch và rặng núi Thiên Sơn đội mũ tuyết trắng thấy lòng chan hòa thoải mái, thanh tịnh như đang ở chốn thần tiên.

Chúng tôi vội vã ra hồ trước khi hoàng hôn xuống.

Hồ đã chứng kiến bao nhiêu nền văn minh từ hàng ngàn năm nay. Hồ có một di sản văn hóa phong phú như như các hình khắc cổ trên đá mà chiều nay đã xem và các địa chỉ khai quật khảo cổ rải rác quanh hồ. Nó là cái trục của Con Đường Tơ Lụa...

Hồ là hồ vùng núi alpine lớn thứ nhì trên thế giới (có 90 con sông đổ vào) nằm giữa những ngọn núi Thiên Sơn. Hồ là hòn ngọc của Trung Á. Hồ không bao giờ đóng băng giá nhờ có lượng muối cao trong nước nên được mệnh danh là “Hồ Ấm” (“Warm Lake”, Nhiệt Hải). Hồ có đa dạng sinh học (biodiversity), nơi cư trú của nhiều loài cá và di điều...

Hoàng hôn trên Hồ Issyk Kul.

I Love Kapriz.

(Ở đây chữ X của mẫu tự Cyrillic = chữ K mẫu tự ABC).

Tiếc là trời tối nhanh quá.

. Ngày Thứ 3.

Trở Về Lại Bishkek.

Sáng hôm sau dậy sớm đi Thiền dọc theo bờ hồ và chờ mặt trời mọc. Mường tượng như đi theo các bước thiền hành của Thầy Huyền Quang ngày xưa đã đi bên hồ nước này.

Về ăn sáng, thức ăn gần như hết, khách sạn đang có một phái đoàn thể thao và vài nhóm du khách Trung Quốc khác. Có khách sạn ở Stan chỉ cung cấp một lượng thức ăn vừa đủ, hết là thôi, ai ăn trễ hết thức ăn ráng chịu.

Ăn sáng xong trở về lại thủ đô Bishkek.

Trên đường về ghé thăm **Hẻm Núi (Gorge) Grigorevka.**

Đây là một vùng thiên nhiên với núi sông, rừng cây thông bách, đồng cỏ. Vào cuối tháng chín tới cuối tháng 11 có một khu làng nhà lều yurt cắm trại sống ngoài trời với tất cả các thú tiêu khiển, các trò thể thao như đi hoang dã, cưỡi ngựa, săn bằng chim ưng...

(ảnh của tác giả).

Hẻm Núi Grigorevka.

Chúng tôi trở về lại khách sạn Golden Dragon gần tối.

Trong khuôn viên khách sạn có tiệm ăn Đại Hàn Gang Nam (Giang Nam). Tên khách sạn Golden Dragon và kiến trúc kiểu Tàu nhưng hiện chủ nhân là người Đại Hàn.

Cũng nên biết có một tộc người Cao Ly khá đông ở tại các Stan. Họ bị Soviet đưa đi đầy tới Trung Á. Do đó văn hóa Đại Hàn cổ có mặt ở nhiều nơi Trung Á.

Thức ăn Đại Hàn Trung Á kém so với thức ăn Đại Hàn ở Korean Town, Garden Grove Quận Cam Nam Cali.

4, Ngày Thứ 4.

Công Viên Quốc Gia Ala-Archa.

Sáng hôm sau chúng tôi rời Bishkek đi tới Almaty, thủ đô cũ của Kazakhstan.

Trên đường đi ghé trạm cuối cùng trên đất Kyrgyzstan là Công Viên Quốc Gia Ala-Archa.

Cổng vào công viên với tượng con báo tuyết (snow leopard).

Loài báo trắng này có mặt tại đây, loài này sống ở các rặng núi tuyết cao từ Trung Á cho tới Himalaya. Báo có đốm tròn hay đốm hoa đặc thù của từng con giống như dấu tay người. Đuôi dẹt như quả lắc để giữ thăng bằng trên vách núi tuyết. Điều mơ ước của những người đi hoang dã tại đây là thấy được một con báo này. Hình con thú trắng với chữ Bishkek chụp ở phi trường nói ở trên chính là con báo trắng này.

Ala-Archa là một công viên thông xanh của rặng Thiên Sơn. Không biết Thiên Sơn này chắc là Thiên Sơn trong bài hát Hòn Vọng Phu của Lê Thương: “Qua Thiên Sơn kìa ai tiễn rượu vừa tàn. Vui ca vang rồi đi tiến binh ngoài ngàn...”. Chúng tôi trong Ban Hợp Xướng Lạc Hồng đã trình bày bài này nhiều lần. Ngồi xuống bên dòng suối chảy xiết bắt nguồn từ một ngọn núi trong dãy Thiên Sơn hát lại bài hát này cho Thiên Sơn nghe...

Tên công viên gọi theo tên dòng sông Ala-Archa với Archa là tên loài cây đỗ tùng (juniper) trắng hay có nhiều màu. Người Kyrgyz đốt gỗ cây này để xua đuổi tà ma nhưng tránh không trồng gần nhà vì tin là cây này sẽ hút hết sinh lực của người sống gần nó.

Có tới 50 đỉnh núi trong công viên. Đỉnh cao nhất là đỉnh Semenov-Thiên Sơn trong dãy Ala-Too của Thiên Sơn phía Kyrgyzstan.

(ảnh của tác giả).

Hai mươi băng hà lớn nhỏ.

Đây là điểm đến phổ thông nhất của du lịch ngoài trời ở Kyrgyzstan.

Các em học trò đi dã ngoại.

Sau công viên này chúng tôi rời Kyrgyzstan hướng về Amalty, thủ đô cũ của Kazakhstan.

Vài Điểm Chính Cần Nhớ Khi Nghe Nói Tới Kyrgyzstan.

-Kyrgyzstan nước của ‘Kyrg’ 40 (tộc người Kyrgyz) với văn hóa ‘40’.

-Một quốc gia bao quanh với núi cao Ala-Too trong rặng Thiên Sơn (nên lấy mũ hình núi cao này làm tộc biểu), hồ nước vĩ đại Issyk Kul, các đồng cỏ... với cảnh quan thiên nhiên tuyệt vời cho cuộc sống giải trí ngoài trời, với tài nguyên thiên nhiên phong phú (quí nhất là vàng và đất hiếm).

Nằm trên Con Đường Tơ Lụa, một thời là điểm thu hút lớn vì là nơi chế tạo khí giới kim loại.

Tuy nhiên ảnh hưởng Nga còn rất đậm: vẫn dùng chữ Cyrillic, kiến trúc Nga, nói tiếng Nga chưa nói nhiều tiếng Anh...

Số tới: Trung Á 3: Kazakhstan.

BS Nguyễn Xuân Quang

Nguồn: <https://bacsinguyenxuanquang.wordpress.com/2024/10/25/trung-nam-stans-phan-2-krgyzstan/>

www.vietnamvanhien.org

An Lạc & Tự Chủ

VIỆT NAM VĂN HIẾN

www.vietnamvanhien.info

TỦ SÁCH VĂN HIẾN TRÊN MANG VỚI HƠN 11500 TÁC PHẨM & TIẾT MỤC